

ELIT A TERÜLETI FOLYAMATOKBAN – ELŐSZÓ EGY KUTATÁSI PROGRAMHOZ

A hazai, de mondhatjuk a nemzetközi területi kutatásokban az elmúlt 20 esztendő vizsgálati témái a térbeli fejlődés tényezőire koncentráltak, illetve arra, hogy miként lehet ezeket a faktorokat befolyásolni, alakítani. A társadalmi dimenziók csak fokozatosan kerültek elemzésre, tekintettel arra, hogy azok területi szinten nehezebben mérhetők, térbeli koncentrációjukban nagy és látványos különbségek alakultak ki. A regionális tudományt alakító diszciplínák ezekkel a kérdésekkel behatóan foglalkoztak, bár nem területi viszonylatban, hanem attól függetlenül, vagy a térbeliségeket nagyon összevontan közelítik meg (főváros, vidék, város és/vagy településtípusok). Több új, a területi fejlődést szintetizáló fogalom (pl. versenyképesség) értelmezésénél egyértelműen felmerült a minőségi kritériumok kérdése, de magának a területi egység belső adottságainak, mint az állapot és a fejlődés meghatározójának a leírása, vagy értelmezése is. Sőt az újabb fejlődéseméletek már a tudásban, annak különféle megjelenésében, majd tartalmában, s az alakításának módjában találták meg a területi egységek megújításának jövőbeli irányait, s mindezt személyes elemekhez, emberi tényezőkhöz, inspirációkat kiváltó szubjektumokhoz kötik. S végül a területi tőke, mint új meghatározása a térbeli pontok, halmazok rendszerének, szintén kiemeli a láthatatlan összefüggéseket, amelyek a belső kapcsolatok bonyolult rendszeréből következnek. Személyes, emberi relációkon alapulnak, amelyek az emberi tényezők kombinációiban, egymás közötti kapcsolataiban, a példaértékű cselekvésekben, vagy a kialakított szabályokban, szokásokban, mintákban rejlenek.

A regionális tudomány elemzési hangsúlyainak változása a tudományterület fejlődéséből is következik. Hiszen egyre több dimenzióban kerül megvilágításra a térbeliség, egyre több összefüggés levezetésénél használható, illetve azokat segíti. Gyakran veszik persze igénybe a meg nem magyarázható gazdasági és társadalmi jelenségekhez is, azaz jó kibúvójává vált a problémák valós feltárásának és egyben kezelésének. Ugyanakkor látni kell, hogy számos térbeli jelenség nem értelmezhető a hagyományos módszerekkel, hogy a tartósan érvényesülő területi különbségeket nem lehet csak a gazdasági aktivitással magyarázni. S hasonlóan nem lehet a beavatkozásokat csupán a gazdaságra fókuszálni, mert azok nem, vagy csak hosszú távon érnek el eredményeket, a tartós fejlesztés generálásához jóval többre, másra van szükség.

Ezen minőségi tényezők közül a jelen folyóirat számban közölt tanulmányok egyetlen fejlődést befolyásoló tényezővel, a helyi elittel foglalkoznak.

Lengyel György írja *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén* című művében (2007, 13): „Az elit tagjának tekinthető az, aki társadalmi reprodukciós folyamatokat érintő kérdésekben kulcsfontosságú döntésekben személyes kompetenciával bír.” A döntéshez kapcsolja a szerző az elit fogalmat, a jelenségek alakításához, annak befolyásolásához. A település szintjén a döntések

széles skálán mozognak, hiszen lehetnek gazdasági jellegűek, helyi politikát alakítóak, az intézményi szerkezetet működtető és befolyásoló, a helyi közösség különféle életdimenziót formáló, s változtató, vagy éppen szellemi, intellektuális miliót alakító, s egyben az egészre befolyással bíró, formáló funkciók. A helyi szint, mint rendszer vezénylése, alakítása tehát egyik oldalról a közösségi feladatok ellátásában, egyben döntési pontjaiban jelenik meg, másik oldalról a gazdasági körülmények roppant sokrétű faktoraiban, azokat megtestesítő intézményekben, szervezetekben, vállalkozásokban, vagy éppen közösségekben. S harmadik dimenzióként jelen van egy településen az az értémező, amely a helyi létből fakad, annak megtestesítője, képlete. Ennek a kifejezői azok az emberek a településen, akik valamilyen módon az első kettő viszonylatot alakítják, azokhoz kapcsolódó helyzetekben döntéseket hoznak, s ezzel az egész települést, az ott élőket, azok közösségeinek az életét, funkcióit, intézményeit tartósan befolyásolják, alakítják.

A lokális elitnek egy településen azokat a személyeket vagy általuk alkotott közösségeket tekintjük, akik valamilyen módon és formában képesek befolyásolni az ott élőket, működésükkel, egyben döntéseikkel hozzájárulnak materiálisan és/vagy immateriális formában az életkörülményekhez, vagy annak formálásához. A lokális elit ezen tevékenysége révén olyan anyagi vagy szellemi produktumokat hoz létre, amelyek szervesen (látványosan, meghatározóan, kimutathatóan, érzékelhetően) beépülnek a településrendszerbe, egyben annak jellemzőjévé – bizonyos időintervallumban – meghatározójává válnak.

A lokális elit, mint településfejlesztő és formáló társadalmi réteg inkább egy-egy centrumhoz kötődik, egy-egy központban vagy településen mutatható ki a hatása, jelenléte, befolyása. Ugyanakkor több helyen működhet, több településhez kötődhet, több, általa fontosnak tartott és tekintett térbeli ponton jelenhet meg befolyása, vagy éppen teremthet olyan értéket, amellyel az adott területi egységénél számba veszik, odatartozónak tekintik. Az elit tagjai tehát több helyen, településen, földrajzi pontban lehetnek egyszerre jelen, nem csak egy helyhez köthető működésük.

Vajon az elit csupán lokális dimenzióban értelmezhető? Természetesen nem, hiszen, mint jeleztük, térben több ponton jelen lehetnek azok a szereplők, akik tevékenységükkel befolyásolják a területi folyamatokat. Ezek a pontok lehetnek egy kisebb térségben (pl. város és vonzaskörzete), lehetnek egy nagyobb térségben (pl. megye), s lehetnek földrajzi régióban (pl. Balaton), gazdasági régióban (pl. autóiipari koncentráció), vagy politikai-fejlesztési régióban (pl. tervezési-statisztikai egység).

Azokban az országokban, ahol a regionalitásnak jelentős hagyománya van, s kialakultak a különböző kompetenciákkal rendelkező területi egységek működtetésének intézményi keretei, ott egyértelmű, hogy regionális elitek léteznek. Míg azokban az országokban, ahol a regionális intézményrendszer fejletlen, vagy lassan alakul ki, nincsenek karakteres elitcsoportok, akik kimondottan egy-egy régióra fókuszálnának, ezekben az országokban a lokális elitnek nagyobb a szerepe, befolyása. Ez nem jelenti azt, hogy országos dimenzióban egy-egy térséget képviselő politikai szereplőnek vagy befolyásos üzletbereknek az érdekérvényesítése ne irányulna a térségük felé. Ellenkezőleg, kemény területi (a mi esetünkben még inkább nagy-

városi) döntéshozatali akaratok léteznek. Véleményünk szerint ezen utóbbi elitszerepek attól mások a regionalizált országoktól, hogy döntően politikai köntösben jelennek meg, illetve kevésbé nyilvánosak, nyomon nem követhetők, s a befolyás, a kompetencia inkább egy-egy kisebb területi csoportot érint, nem pedig nagyobb területeket, régiókat.

Ki tartozik a lokális elithez? Azok a helyi, térségi szereplők, akik lokális reprodukcióhoz kellő információval, szellemi befolyással, anyagi eszközzel, nyilvánosság formálással és hatalommal rendelkeznek. Így lokális elitnek kell tekintenünk a helyi politikusokat, az üzleti életben sikereket elért vállalkozókat, akik kifejezik valamilyen módon a helyhez való kötődésüket (pl. folyamatosan ott fejlesztenek, a vállalataik irányítása onnan történik, részt vesznek a közéletben), a közszolgáltatás különböző egységeinek vezetőit, irányítóit, a szellemi élet meghatározó szereplőit (oktatás, kutatás, kultúra, egészségügy, igazságszolgáltatás, média, kommunikáció), a közélet szereplőit, annak a formálóit. Az elit összetétele változhat, alakulhat, ezt befolyásolhatja a hatalomhoz való viszony, a gazdasági pozíció, az egyének megítélése, a szerepvállalások aktivitása, a helyi formális és informális hierarchiában elfoglalt helyzetük, a magatartásuk, az életmódjuk, a lokális közösségek értékrendje és sok más további tényező.

A tematikus számunkban közölt tanulmányok egy településre, Győrré koncentrálnak, ebben a nagyvárosban folytatott elitkutatások néhány eredményét villantják fel. Egyben betekintést engednek azokba az új településfejlesztő tényezőkhöz is, amelyek elemzését a területi és települési folyamatok megértéséhez a jövőben nélkülözhetetlennek tartjuk. Nem a teljes elit kört tárták fel a tanulmányok, hanem annak egyes, meghatározónak tekinthető elemeit, ezzel is jelzik, hogy a téma kutatása izgalmas kérdéseket kínálhat a kutatók számára éppen úgy, mint a döntéshozók számára, legyenek azok a helyi vagy az országos hatalom szintjein, de nem elhanyagolhatóak a levonható következtetések a helyi közösségek számára sem.

Rechnitzer János
főszerkesztő